

2 november 2001

Bij brief van 3 oktober 2001 verzocht u mij om een reactie op het onderzoek van de Reformatorisch Maatschappelijke Unie (RMU) naar het gemeentelijke beleid met betrekking tot ambtenaren van de burgerlijke stand en buitengewoon ambtenaren van de burgerlijke stand die op grond van gewetensbezwaren weigeren hun medewerking te verlenen aan het sluiten van huwelijken van personen van hetzelfde geslacht. De RMU heeft mij in oktober van dit jaar een tussentijdse balans van de antwoorden van gemeenten op drie vragen gezonden.

Op dat moment had 58% van de gemeentebesturen op de enquête van de RMU gereageerd. Van die gemeenten gaf 47% aan dat zij geen ambtenaren met gewetensbezwaren in dienst hebben of dat er voldoende ambtenaren zijn die geen bezwaren hebben om huwelijken van personen met hetzelfde geslacht te sluiten. 40% heeft aangegeven dat er een praktische oplossing moet worden gevonden voor ambtenaren met een gewetensbezwaar. Uit de tot nu toe bij de RMU binnengekomen antwoorden blijkt dat 37% van de gemeenten geen ambtenaren benoemt die aangeven gewetensbezwaren tegen medewerking aan het sluiten van deze huwelijken te hebben. 36% van de gemeenten geeft aan dat benoeming alleen nog mogelijk is indien er voldoende ambtenaren zijn die bereid zijn dergelijke huwelijken te sluiten.

Bij de behandeling van wetsvoorstel tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht (26 672) alsmede bij de behandeling van de Justitiebegroting 2001 hebben mijn ambtsvoorganger en ik aangegeven dat in het geval van gewetensbezwaarde ambtenaren een praktische oplossing moet worden gezocht. Dat zou kunnen door bij de organisatie van de werkzaamheden rekening te houden met serieuze gewetensbezwaren, door benoeming van buitengewoon ambtenaren van de burgerlijke stand zonder gewetensbezwaren tegen medewerking of door inschakeling van ambtenaren van andere gemeenten. Dat standpunt wordt gedeeld door de VNG die zulks in twee ledenbrieven van 28 oktober 1999 en 6 november 2000 aan de gemeenten heeft bericht.

Dat standpunt strookt bovendien met het beleid dat is neergelegd in het rapport «De ambtenaar met gewetensbezwaren» van juli 1983 dat al vele jaren richtinggevend is voor het beleid in dezen. In dit rapport wordt onder andere opgemerkt dat de democratische rechtsstaat als een van haar fundamenteën heeft het respect voor het persoonlijke van ieder individu. Daaronder valt het respect voor diens – afwijkende – overtuigingen. Het grondrecht van iedere Nederlander op benoembaarheid op gelijke voet in openbare dienst (artikel 3 van de Grondwet) houdt voor het bevoegd gezag in, dat het bij de aanstelling objectieve criteria moet hanteren en geen personen mag achterstellen wegens onder andere hun politieke of maatschappelijke overtuigingen. Uit dit grondrecht kan men dus enerzijds afleiden dat een gewetensovertuiging niet te licht tot uitsluiting van iemand uit de openbare dienst mag leiden. Anderzijds dat de grenzen met betrekking tot het in dienst nemen of houden van een gewetensbezwaarde moeten worden bepaald door objectieve normen omtrent de functievervulling en de goede functionering van de openbare dienst (p. 15).

Voorts wordt in het rapport opgemerkt dat voor voorzieningen in verband met gewetensbezwaren ruimte kan zijn als zij geen schade toebrengen aan de goede functievervulling en aan de goede functionering van de openbare dienst. Wat nog wel en wat niet meer met het oog op deze belangen aanvaardbaar is, zal afhangen van de aard van het werkverband en de concrete omstandigheden. Standaardregels zijn hiervoor niet te geven. Van belang is veeleer dat in een concreet geval een zorgvuldig

onderzoek van mogelijkheden plaatsvindt en een beslissing wordt gemotiveerd. Als bijzondere aandachtsgebieden in verband met de goede functie vervulling en de goede functionering van de openbare dienst worden in het rapport genoemd: omvang van de gewetensbezwaren, de mate van inzetbaarheid van het personeel, de omvang van de organisatie en het aantal gewetensbezwaarden, de belasting van collega's (p. 26). Volledigheidshalve zij opgemerkt dat het voltrekken van een huwelijk zowel pleegt te geschieden door ambtenaren van de burgerlijke stand als door buitengewoon ambtenaren van de burgerlijke stand. De (gewone) ambtenaren van de burgerlijke stand verrichten naast deze taak ook andere werkzaamheden, zoals het opmaken van akten van geboorte, overlijden, erkenning en naamskeuze en het actualiseren van akten op grond van rechterlijke uitspraken. Buitengewoon ambtenaren van de burgerlijke stand plegen een contract te hebben voor bepaalde tijd, meestal vijf jaar, worden slechts ingezet voor het voltrekken van huwelijken en worden per verrichting betaald.

Uitgangspunt is dat op de gemeenten de verplichting rust ervoor te zorgen dat huwelijken kunnen worden voltrokken door tussenkomst van een ambtenaar van de burgerlijke stand. Een gemeente zal er voor moeten zorgen dat er voldoende ambtenaren zijn ter uitvoering van deze taak. In het hiervoor genoemde rapport wordt er al op gewezen dat de ruimte die binnen een organisatie aan gewetensbezwaren wordt geboden mede bepaald wordt door de aard van het werkverband en de concrete omstandigheden. Standaardregels zijn hiervoor niet te geven.

Gemeenten zullen voorts – gelet op de aard van de gewetensbezwaren tegen het verlenen van medewerking aan het voltrekken van deze huwelijken – bij hun beleid rekening moeten houden met het verbod van onderscheid op grond van godsdienst. Het zal dan vooral gaan om het verbod van indirect onderscheid, nl. onderscheid dat op grond van andere hoedanigheden of gedragingen dan godsdienst direct onderscheid op die grond tot gevolg heeft. De vraag die dan rijst, is of er voldoende objectieve rechtvaardiging is om personen met bezwaren tegen vervulling van een deel van hun taak niet (langer) aan te stellen. Ook deze vraag kan slechts worden beantwoord aan de hand van de concrete omstandigheden en de mogelijkheden van de gemeenten om op andere ambtenaren een beroep te doen.

De tussentijdse balans van de RMU geeft mij geen grond te concluderen dat het gemeentelijk beleid onzorgvuldig is of in strijd is met de Algemene wet gelijke behandeling. In het bijzonder kan ik op grond van de thans beschikbare gegevens niet beoordelen of het gemeentelijk aanstellingsbeleid in concrete gevallen, in het licht van de eisen van het goede functioneren van de gemeentelijke organisatie, de toets van objectieve rechtvaardiging kan doorstaan. Het is mij bekend dat zowel bij partijen in de zaak betreffende een Leeuwarder buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand (zie Kamervragen van de leden Van der Vlies, Van der Staay en Rouvoet van 18 juni 2001 Aanhangsel Handelingen II, 2000/01, nr. 1428) als door de RMU het voornemen bestaat de Commissie Gelijke Behandeling een oordeel te vragen. De commissie zal aldus op basis van de omstandigheden van het geval haar oordeel kunnen vormen. Met de VNG heb ik besproken dat op basis van uitkomst van deze procedures tot een nadere standpuntbepaling zal worden gekomen.

De Staatssecretaris van Justitie,
N. A. Kalsbeek